

СПІВПРАЦЯ ІВАНА СТАРЧУКА З ЖУРНАЛОМ «FILOMATA» (1935–1938 рр.)

У статті висвітлено співпрацю Івана Старчука з журналом «*Filomata*». Основна увага приділена аналізу публікацій ученого, присвячених античному мистецтву, які він написав упродовж 1935–1938 рр.

Ключові слова: Іван Старчук, «*Filomata*», кафедра класичної археології, Львівський університет імені Яна Казимира, античне мистецтво, археологія.

У новій і новітній історії світу значний вплив на науковий та культурний рівень людства мала доба античності. У міжвоєнному Львові, цією проблематикою на професійному рівні у Львівському університеті імені Яна Казимира займалися – Р. Ганьшинець, Е. Булянда, В. Подляха, К. Маєвський та ін., а також І. Старчук. Навчаючись у Львівському університеті (1925–1930 рр.), він, як студент, проявив інтерес до античної археології й мистецтва та іноземних мов. Між іншим, важливе значення для формування наукових поглядів майбутнього ученого відіграв Е. Булянда – керівник Інституту класичної археології та викладач кафедри класичної археології Львівського університету ім. Я. Казимира. Перебуваючи під впливом професора, І. Старчук цікавився працями та досліджував музейні експонати античної доби. Результати своїх досліджень з античного мистецтва він друкував на сторінках тогочасних львівських видань – «*Kwartalnik klasyczny*», «*Przegląd klasyczny*» та «*Filomata*» під псевдонімом «*J. St.*». Характерно, що публікації І. Старчука у журналі «*Filomata*» упродовж 1935–1938 рр. недостатньо висвітлені в історичній науці, що становить актуальність дослідження.

Метою дослідження є висвітлення співпраці І. Старчука з журналом «*Filomata*» упродовж 1935–1938 рр.

Завдання дослідження – розглянути співпрацю І. Старчука з журналом «*Filomata*» (1935–1938 рр.) та проаналізувати його публікації, присвячені античному мистецтву.

На сьогодні проблему співпраці І. Старчука з журналом «*Filomata*» частково згадано у працях М. Филипчука¹, О. Домбровського², О. Купчинського³ та О. Ситника⁴, які висвітлили науково-педагогічну, мистецтвознавчу й публіцистичну діяльність ученого. Окремі аспекти публіцистичної діяльності І. Старчука опублікував автор цього дослідження⁵.

У міжвоєнний період львівські антикознавці прагнули популяризувати досягнення тогочасної науки серед широкого загалу. Результати власних досліджень вони публікували на сторінках львівських журналів («*Filomata*», «*Kwartalnik klasyczny*», «*Przegląd klasyczny*» та ін.), які редагував філолог Р. Ганьшинець, а також на сторінках престижних закордонних видань («*Revue archéologique*», «*American Journal of Archeology*» та ін.)⁶. Саме Р. Ганьшинцю належить значна роль у публіцистичній діяльності І. Старчука. Завдяки співпраці з редактором він публікував власні наукові дослідження та ілюстрації з описами пам'яток античного мистецтва у вище зазначених наукових виданнях, зокрема в журналі «*Filomata*»⁷.

У 1935 р. на сторінках видання надрукували низку його праць. Так, у 73 номері журналу «*Filomata*» І. Старчук розмістив ілюстрацію з описом під назвою «*Melromene*» («*Мельпомена*»)⁸. У ній висвітлив опис мармурової статуї музи з Зали Муз Ватиканського музею, яку виявили археологи у 1774 р. на віллі поблизу Тіволі. Муза одягнена у трагічний театральний костюм у довгу туніку. У правій руці вона тримає маску Геракла, а лівій – меч⁹.

Цікавим є дослідження ученого присвячене аналізу червоно фігурної амфори з Британського музею Лондона. У тексті публікації І. Старчук вказав, майстра Пупона («*Python*») та художника виконаного орнаменту – Епиктета, імена яких написано на посудині. Між іншим, Епиктет вва-

жається автором понад 20 амфор, більшість з них присвячена танцям. Повертаючись до опису амфори, то на ній зображено дві постаті: молодого чоловіка, що грав на подвійній флейті та молодій жінки, яка танцює. Датував цю вазу І. Старчук 520 р. до н. е.¹⁰

Оригінальною є публікація ученого під назвою «Arkadia» («Аркадія»)¹¹. Центральною постаттю є зображення задуманої жінки – Аркадії, опертої на праву руку. На голові вона увінчана вінком різних квітів та одягнена в доричний хітон і мантию. Як відзначав І. Старчук, митець досить вдало передав зображення великих очей жінки, які ніби пророко дивляються вдалину. Позаду Аркадії античний митець зобразив молодого юнака («пана»)¹².

У 1936 р. І. Старчук опублікував в журналі «Filomata» низку праць: «Byk Farnezyjski» («Фарнезійський бик»)¹³, «Brodaty biesiadnik» («Бородатий бесідник»)¹⁴, «Młodzieniec grający na kitharze» («Молодий чоловік грає на кіфарі»)¹⁵, «Dziecko z Gesia Egipska» («Дитина з Гесії Єгипетської»)¹⁶ та ін., які детально висвітлювали рідкісні зразки античного мистецтва з музейних колекцій Європи і Америки. Так, з відвідин Національного музею в Неаполі, його зацікавила римська копія грецького оригіналу скульптура «Фарнезійський бик». В основі сюжету покладено грецьку міфологію та трагедію Еврипіда «Антіопа», яка збереглася фрагментарно. За Гомером відомо, що Антіопа донька річкового бога Асопа, завагітнівши від Зевса народила двійнят – Амфіона і Зета. Повертаючись до опису скульптури, І. Старчук вказав, що у її сюжеті лежить помста Антіопи, дружині правителя Фів Дірки, яку стратили Амфійон і Зета, прив'язавши її до хвоста дикого бика. Також, учений відзначав відмінність римської скульптури від втраченого грецького оригіналу, оскільки копія доповнена численними скульптурними добавками: Антіопа, гірський бог, собака поруч з ним¹⁷.

У наступному дослідженні, опублікованому на обкладинці журналу І. Старчук подав опис бронзової скульптури Кефісодота (395–370 рр. до н. е.). Автор відзначав, що давньогрецький скульптор відомий завдяки збереженій унікальній статуї богині світу Ейрени, що тримає на руках немовля, бога достатку Плутоса, які стали основою статті¹⁸.

Опрацьовуючи закордонну наукову літературу та співпрацюючи з науковими установами Європи і Америки, ученого зацікавила декорація грецької вазы з музею в Кембриджі, виконаної біля 500 р. до н. е. невідомим художником. У публікації під назвою «Brodaty biesiadnik» («Бородатий бесідник») він описав зображення танцюючого грека з посудини¹⁹. У наступній публікації «Młodzieniec grający na kitharze» («Молодий чоловік грає на кіфарі»)²⁰, І. Старчук охарактеризував зображення іншої грецької червоно фігурної амфори, знайденої в етрусській могилі у Вульчі, що зберігається у Британському музеї Лондона. На посудині зображено молодого грека, який грає на давньогрецькому струнному музичному інструменті – кіфарі. Декорації амфори здійснив маляр Ольтос, який працював у грецьких керамічних майстернях Афін біля 520–510 рр. до н. е.²¹.

У 82 номері журналу «Filomata» І. Старчук опублікував статтю «Dziewczynka z gołębiem» («Дівчина з голубом»)²². У центрі опису мармурова статуя маленької дівчинки, яка одягнена у довгий хітон, голова звернена вниз. З лівого боку вона тримає під мантиєю голуба, а праворуч, біля ніг – змія, як зауважив І. Старчук – дороблена в наш час. На її місці колись було, ймовірно, кошеня або песик, яке весело дражнило дівчинку. Визначаючи час створення, учений приділив їй до епохи еллінізму, школи скульпторів Пергама. Водночас він вказав, що описана скульптура з Капітолійського музею не є оригіналом, а лише римське наслідування елліністичної скульптури²³.

Цікавою є публікація «Młoda rzymianka grająca w kosti» («Молода римлянка грає в кістки»)²⁴, присвячена опису мармурового надгробка, виконаного невідомим скульптором за час правління династії Антонінів (II ст. н. е.) у Римі. Автор вказав, що скульптура зберігалася у Державному музеї Берліна й на ній зображена постать сидячої молодій римлянки граючої в кістки²⁵. У наступному 84 номері журналу «Filomata» І. Старчук розмістив опис мармурової статуєтки Діогена з вілли Альбані в Римі. У тексті він зауважив, що скульптура з часом була сильно пошкоджена, але потім її відновили. Досить цікаво автор публікації описав риси філософа: старий, зубожілий й голий, спираючись на посох з тяжкістю ступає; серйозне обличчя з бородою. Поряд з Діогеном античний скульптор зобразив «голу собаку», показавши спосіб життя філософа, його самозречення та позбавлення від всіх бажань, пристрастей і потреб²⁶.

Доречно відзначити, що у першій половині 30-х рр. XX ст., І. Старчук опрацьовував колекції античного мистецтва у Британському музеї Лондона, матеріали яких використав у своїх

дослідженнях. Так, у 1937 р. він опублікував один із експонатів музею – мармуровий рельєф під назвою «Apoteoza Homera» («Апофеоз Гомера») ²⁷. На ньому зображена одна зі сцен апофеоз Гомера: вверху скульптор зобразив Зевса, нижче у першому ряді – шість, а у другому – чотирьох муз. У нижчих двох рядах зображено постаті Гомера, Одиссея, Аполлона та ін. ²⁸.

У наступній публікації «Vestalka» («Весталка») ²⁹, на обкладинці журналу «Filomata» дослідник розмістив скульптуру давньоримської весталки. Автор вказав, що статую знайшли пошкодженою, однак науковцям вдалося реставрувати нижню частину та руки, в які вставлено блюдо і скриньку з пахощами. Наприкінці І. Старчук висвітлив зовнішній вигляд римської весталки ³⁰.

Окрему увагу становить публікація «Hycieia (Zdrowie)» («Гігієя (Здоров'я)») ³¹. Центральною постаттю є скульптура дочки бога мистецтва лікування Асклепія – Гігієя – богиня здоров'я. Античний скульптор зобразив її у вигляді молодої дівчини, що тримає в руках чашу, з якої годує змію ³². До речі, з часом, чаша зі змією стали емблемою медицини. В наступному номері журнал «Filomata» розмістив публікацію «Aineias» («Еней») ³³, де подав короткий опис римської пам'ятки Вітваря Миру. Поряд з цим охарактеризував один із фрагментів фризу вітваря, де зображено римську людину на ім'я Еней ³⁴.

Відзначимо, що навчання і праця у Львівському університеті ім. Я. Казимира та закордонні наукові поїздки заклали підвалини науково-мистецької діяльності І. Старчука. Між іншим, завдяки написанню праць присвяченим огляду пам'яток античного мистецтва палацу з Вілянів і Польщі та реконструкція Вітваря Миру, піднесли його, як авторитетного науковця Львова. Про що вказує значна кореспонденція з окремими фахівцями з античного мистецтва, науковими установами та закордонними виданнями, які радо друкували його праці. Зокрема, 8 квітня 1938 р. до І. Старчука написав Р. Ганьшинець, який просив ученого підготувати публікаційні описи з ілюстраціями до ювілейного 100-го видання журналу «Filomata» ³⁵.

У 1938 р., на замовлення журналу «Filomata», учений опублікував низку публікацій, де висвітлював переважно зображення античних героїв, богів та римських імператорів. Серед них, цікавим є дослідження І. Старчука присвячене опису портрету скульптури Лівії – дружини імператора Августа на що вказує напис. Автор написав, що її знайшли у Помпеях й зберігається у колекції Національного музею в Неаполі ³⁶. До речі, у 1937 р. він опублікував на обкладинці видання публікацію про іншу мармурову скульптуру Лівії (57 р. до н. е. – 29 р. н. е.) з музею в Копенгагені. До речі, зі скульптури збереглася лише голова жінки, яка стала об'єктом праці ³⁷.

Наступне дослідження ученого присвячено загальній характеристиці доби античності та опису мармурового бюсту Езопа – давньогрецького поета-байкаря ³⁸. Натомість у публікації «Sappho» («Сапфо») ³⁹, І. Старчук описав зображення жінки на давньогрецькій амфорі, що зберігається у музеї Чарторийських. Вазу він датував кінцем VI ст. до н. е., на якій на чорному тлі намальовано білою фарбою жінку, що грала на лірі. Поряд з нею, напис грецькою мовою, який вказує, що на амфорі зображено давньогрецьку поетесу Сапфо ⁴⁰.

Інша публікація ученого – «Aphrodite na tronie» («Афродіта на троні») ⁴¹ розкриває детальну характеристику теракотової статуетки з музею Лувру (Париж), на якій зображена сидяча на троні давньогрецька богиня вроди і кохання Афродіта. Автор детально подав риси обличчя, описав трон та підкреслив, що богиня тримає в правій руці голуба, а в лівій яблуко ⁴².

У 1938 р., на основі поїздок у Грецію (1933 р. та 1935 р.) ⁴³ учений написав статтю «Studnie w starozytnej Grecji» ⁴⁴. На початку праці І. Старчук описав природно-географічне становище Греції, розвиток культури і мистецтва, звернув на архітектуру храмів й особливості вазопису, що яскраво ілюструє грецьку міфологію та культуру. У тексті основну увагу автор приділив використанню у Стародавній Греції криниць, які за типом нагадували українські «журавлі», як підтвердження І. Старчук подав ілюстрації, які виконали античні майстри на червоно фігурних вазах. Поряд з цим, описав використання греками свердловин та водопровідних труб для подачі води у лазні / купелі ⁴⁵.

З початком радянської окупації Львова, подальша співпраця І. Старчука із журналами «Filomata», «Przegląd klasyczny» та «EOS» закінчилася. Причиною цього стало закриття новою владою низки друкованих видань, незважаючи на те, що вони друкувалися українською чи польською мовами. Не стали винятком вказані вище журнали, які наприкінці 1939 р. припинили свою науково-видавничу діяльність ⁴⁶.

Таким чином, у 30-х рр. ХХ ст. ім'я І. Старчука, фахівця з античного мистецтва стало відоме у тогочасних наукових колах не лише Львова, але й Європи та Америки. Цьому сприяла праця у Львівському університеті та відвідування європейських музейних установ Лондона, Берліна, Риму, Парижу, що дали йому можливість ознайомитися з експонатами й науковою літературою з античного мистецтва. Результати і напрацювання він публікував на сторінках львівських і закордонних журналів «Filomata», «EOS», «Kwartalnik klasyczny», «Przegląd klasyczny», «Revue archéologique», «Hermaion» та ін. Зокрема, на обкладинці «Filomata» учений друкував описи з ілюстраціями пам'яток античної доби. У статтях І. Старчук досліджував й описував античні скульптури богів, героїв, напівбогів і людей, римських імператорів, рельєфи та амфори, експонати яких опрацював у європейських музейних колекціях.

¹ Филипчук М. Археологічні, мистецтвознавчі та педагогічні студії Івана Старчука / М. Филипчук // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1993. – Том ССХХV. – С. 97–103.

² Домбровський О. Іван Старчук – видатний класичний археолог // Український історик. – 2005. – Т. 42. – № 2/4. – С. 229–233.

³ Купчинський О. Античне мистецтво у дослідженнях Івана Старчука (листи до вченого і відгуки на його праці) // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – Львів, 1998. – Том ССХХХVІ. – С. 555–601.

⁴ Ситник О. Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття. – Львів – Жешів, 2012. – 365 с.

⁵ Гринюка Б. Науковий доробок Івана Старчука у міжвоєнний період // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль, 2012. – С. 178–181; його ж. Співпраця Івана Старчука з журналом «Kwartalnik klasyczny» (1929–1934 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: історія. – Тернопіль, 2014. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 87–91; його ж. Співпраця Івана Старчука з журналом «Filomata» // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків, 2014. – Вип. 17. – С. 217–224; його ж. Співпраця Івана Старчука з журналом «Przegląd klasyczny» (1935–1939 рр.) // Буковинський журнал. – Чернівці, 2014. – Вип. 4 (94). – С. 213–223.

⁶ Баукова А. Антична археологія у Львівському університеті // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2014. – Вип. 50. – С. 127.

⁷ Гринюка Б. Співпраця Івана Старчука з журналом «Filomata» // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків, 2014. – Вип. 17. – С. 217–224.

⁸ J. St. Na okładce: Melpomene // Filomata. – Lwów, 1935. – L. 73.

⁹ Там само.

¹⁰ J. St. Na okładce: Malowidło na czarze Epikteta // Filomata. – Lwów, 1935. – L. 74.

¹¹ J. St. Na okładce: Arkadia // Filomata. – Lwów, 1935. – L. 75.

¹² Там само.

¹³ J. St. Na okładce: Byk Farnezyjski // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 77.

¹⁴ J. St. Na okładce: Brodaty biesiadnik // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 78.

¹⁵ J. St. Na okładce: Młodzieniec grający na kitharze // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 79.

¹⁶ J. St. Na okładce: Dziecko z Gesia Egipska // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 81.

¹⁷ J. St. Na okładce: Byk Farnezyjski // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 77.

¹⁸ J. St. Na okładce: Eirene z Plutosem Kephisodota // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 76.

¹⁹ J. St. Na okładce: Brodaty biesiadnik // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 78.

²⁰ J. St. Na okładce: Młodzieniec grający na kitharze // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 79.

²¹ Там само.

²² J. St. Na okładce: Dziewczynka z gołębiem // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 82.

²³ Там само.

²⁴ J. St. Na okładce: Młoda rzymianka grająca w kosti // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 83.

²⁵ Там само.

²⁶ J. St. Na okładce: Statuetka Diogenesa // Filomata. – Lwów, 1936. – L. 84.

- ²⁷ J. St. Na okładce: Apoteoza Homera // Filomata. – Lwów, 1937. – L. 87.
- ²⁸ Там само.
- ²⁹ J. St. Na okładce: Vestalka // Filomata. – Lwów, 1937. – L. 88.
- ³⁰ Там само.
- ³¹ J. St. Na okładce: Hycieia (Zdrowie) // Filomata. – Lwów, 1937. – L. 90.
- ³² Там само.
- ³³ J. St. Na okładce: Aineias // Filomata. – Lwów, 1937. – L. 91.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Приватний архів Ю. Тузяка, № 46. Лист Р. Ганьшинця (8 квітня 1938 р.).
- ³⁶ J. St. Na okładce: Tzw. Livia // Filomata. – Lwów, 1938. – L. 97.
- ³⁷ J. St. Na okładce: Portret Livii (57 prz. Chr. 29 po Chr.) // Filomata. – Lwów, 1937. – L. 93.
- ³⁸ J. St. Na okładce: Aisopos // Filomata. – Lwów, 1938. – L. 96.
- ³⁹ J. St. Na okładce: Sappho // Filomata. – Lwów, 1938. – L. 98.
- ⁴⁰ Там само.
- ⁴¹ J. St. Na okładce: Aphrodite na tronie // Filomata. – Lwów, 1938. – L. 99.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. – Ф. Р-119. – Оп. 1. – ОС. – Спр. 2415. – Арк. 9.
- ⁴⁴ Starczuk J. Studnie w starożytnej Grecji // Filomata. – 1938. – L. 101. – S. 507–519.
- ⁴⁵ Там само.
- ⁴⁶ Гринюка Б. Співпраця Івана Старчука з журналом «Filomata» // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків, 2014. – Вип. 17. – С. 217–224.

В статье освещены сотрудничество Ивана Старчука с журналом «Filomata». Основное внимание уделено анализу публикаций ученого посвященных античному искусству, которые он написал в течение 1935–1938 гг.

Ключевые слова: Иван Старчук, «Filomata», кафедра классической археологии, Львовский университет имени Яна Казимира, античное искусство, археология.

In the article John Starchuk's collaboration with the journal «Filomata» is studied. The main attention is paid to the analysis of scientific publications devoted to ancient art, which he wrote in 1935–1938.

Keywords: Ivan Starchuk, «Filomata», department of classical archaeology, Lviv's Jan Kazimir University, ancient art, archeology.